

Юрій ЯСІНОВСЬКИЙ (Львів)

ЦЕРКОВНО-СПІВОЧІ ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ТА БІЛОРУСЬКИХ МОНАСТИРІВ

Сестра Софія Сенік якось висловила думку, що українські монастирі в XVII ст. не приділяли уваги церковному співу і не були великими осередками церковно-співочої культури. Та чи насправді так було? Мабуть, ця авторитетна дослідниця української церковної минувшини користувалася обмеженим колом джерел, зокрема, церковно-музичних, бо виявлена й опрацьована велика кількість нових джерел стверджує протилежне: українські монастирі зазначеної доби, як і білоруські, були не лише ревними прихильниками давнього літургійного співу, але й часто виявляли нові творчі ініціативи.

Звичайно, монастирі Середньовіччя і ранньомодерної доби, як на візантійському культурному просторі на Сході, так і на Заході християнської цивілізації, насамперед стійко оберігали давню церковну та богословсько-літургійну спадщину. Та при цьому саме монастирі досить часто ініціювали різні рухи за оновлення Церкви, зокрема, і в ділянці церковного співу¹. Та й пізніше чернецтво залишається в центрі релігійного й культурного життя. Так було на Сході, у Візантійській Церкві, так було й на Заході, у Церкві Римо-Католицькій. Ранньомодерна доба значно поживила цей новаційний рух, зокрема, в Україні та Білорусі, що є предметом уваги нашої статті.

Уже на межі першого і другого тисячоліть християнські монастирі Сходу та Заходу спричинилися до появи цілого ряду новацій, які, власне, й визначили увесь подальший розвиток музичного мистецтва європейської цивілізації. На Сході — це завершення формування гимнографічного репертуару богослужень, утвердження звуковисотної системи іхосів (гласів), створення невменної системи для записів музичних текстів, вироблення оптимальних методів підготовки музично-професійних кадрів. Провідниками тут були монастирі Константинополя і насамперед Студійський, а також Синаю, Афону. Подібне було й на Заході, де також формується репертуар і музична стилістика літургійних жанрів (григоріянський спів); водночас тут народжуються нові творчі ініціативи (секвенції, тропи, літургійна драма)², кодифікуються звуковисотні та метроритмічні основи григоріянського співу (модуси), зароджуються

багатоголосі форми (органум, дискант, ізометричний мотет)³, реформується невматична нотація, виникає лінійна, формується система музичного шкільництва, яка готувала відповідні церковно-музичні кадри, виникає й формується культура дзвоніння та ін. Це насамперед ірландські та бенедиктинські монастирі, монастирі Ключі, Лімож, Грота-Феррата, Санкт-Галлен, новозасновані у західних слов'ян Сазавський у Празі і кларисок у Старому Сончі. Як на Сході, так і на Заході давня абстрактна теорія музики скеровується у бік практики.

Творчі ініціативи західної цивілізації, зокрема, монастирів, так чи інакше впливали і на Візантійську Церкву, утім і на Київську та русько-українські монастирі — наприклад, дзвони і дзвоніння, які прийшли на Русь із Заходу. З іншого боку, великі творчі ініціативи у західній церковній музиці часто інспірувалися контактами із значно розвинутішим та багатшим візантійським літургійним співом, починаючи з доби Каролінгів: секвенції і тропи, які часто були прямими запозиченнями з грецької церковної монодії, система модусів, раннє багатоголосся, що наслідувало грецький ісон, теоретичні уявлення про музику та ін. Прискорений розвиток церковної музики на Заході зумовив удосконалення системи музичного виховання та вироблення нових методів навчання. Гвідо з Ареццо зреформував спосіб запису музичного тексту і започаткував до сьогодні вживану лінійну систему.

Так званий каллофонний стиль, репрезентований блискучими віртуозами візантійських мелургів на чолі з Йоаном Кукузелем, вніс у церковний спів часомірну організацію та усвідомлення мелодичної краси піснеспівів (XII–XIII ст.) і став одним з основних джерел західноєвропейського мистецтва *Ars nova*, яке підхопило й розвинуло стильові й естетичні новації каллофонного стилю⁴.

Уже за княжої доби у Києво-Печерському та інших монастирях з'являються яскраві особистості у церковному співі: домашник Стефан, творець канонів Григорій⁵, можливо, ченцем був також «словутний» співець Митуса при катедрі перемишльського єпископа⁶. Києво-Печерський монастир, як головний монастир Київської держави, безумовно, найбільше спричинився до розвитку церковного співу і не лише на Русі. Його вихованці і творча спадщина були відомі далеко за межами рідної землі й інспірували розвиток церковного співу на Балканах, у Молда-

³ Й. Хоминський. *Історія гармонії і контрапункту*, т. 1. Київ 1975, с. 287–386.

⁴ E. Williams. A Byzantine "Ars Nova": The 14th-Century Reforms of John Koukouzeles the Chanting of Great Vespers // *Aspect of Balkans Continuity and Change*. Mouton — the Hague — Paris 1972, с. 211–220.

⁵ *Історія української музики*: У шести томах, т. 1. Київ 1989, с. 152.

⁶ *Історія української культури*: У п'яти томах, т. 2. Київ 2001, с. 332; Б. Кіндратюк. *Нариси з музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства*. Львів — Івано-Франківськ 2001, с. 67–78.

¹ Дж. Лінч. *Середньовічна церква* / перекл. з англ. Київ 1995, с. 53.

² J. Chomiński, K. Wilkowska-Chomińska. *Historia muzyki*, ч. 1. Kraków 1989, с. 82–89.

во-Волощині, приносили зразки співу до грецьких обителів, зокрема, на Афон⁷.

Водночас балканослов'янські та молдаво-волоські монастирі XV–XVI ст. стають важливими осередками розвитку пізньо- і поствізантійської церковно-співочої культури, плекаючи і передаючи далі в Русь-Україну та Московію згаданий вище каллофонний стиль (Рильський і Дечанський у Болгарії та Сербії, Нямц, Сучавиця, Драгомирна, Путна в Молдавії та Волощині). Особливо славним був Путнянський монастир на півночі Молдавії, у безпосередньому сусідстві з українськими етнічними землями. Тут на початку XVI ст. сформувалася яскрава співоча школа на чолі з протопсалтом Євстатієм⁸, що інтенсивно розвивала каллофонний стиль, який під назвами грецького, болгарського, сербського волоського, мултанського, мінтянського та ін. напівів поширювався і в Україні⁹. Цього співу до молдаво-волоських шкіл прибували навчатися дячки з України¹⁰. Пізніше вже молдавські ченці-співці прибувають до Києва і вивчають київську нотацію, якою записують літургійні піснеспіви у своїх монастирях — як це зробили чернець Калістрат у монастирі Драгомирна 1769 року¹¹, ієромонах Йосиф С. [ажковський ?] 1779 року у Полянському монастирі¹² чи анонім у Нямецькому 1818 року¹³. У молдаво-волоських монастирях зберігалися і продовжують зберігатися нотні Ірмолої — наприклад, у Поляно-Воронському¹⁴.

У ранньомодерну добу українські та білоруські монастирі продовжують залишатися найпродуктивнішими осередками церковного співу. Міцно оберігаючи давню спадщину, вони у той же час постійно вносили в церковний спів не лише свіжий фермент, але й ініціювали важливі реформи. У Білорусі це насамперед Супрасльський, Жировицький, Слуцький та Віленський Святої Трійці. Особливо славним тут був Супрасльський Благовіщенський монастир, заснований 1498 року сином київського воєводи Івана Ходкевича Олександром після того, як Київ черговий раз був зруйнований — на цей раз кримським ханом Менглі-Гіреєм (1472).

⁷ Anne E. Pennington. *Music in Medieval Moldavia*. Bucharest 1985.

⁸ Școala muzicală de la Putna: Manuscrisul nr. I-26 / Iași: Antologhion din biblioteca centrală Mihai Eminescu — Iași / ред., передмова і примітки Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu, Titus Moisescu. București 1981.

⁹ Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть*. Львів 1996, с. 569–572.

¹⁰ Ю. Ясиновський. З історії музики західноукраїнських земель XVI–XVII ст. // *Українське музикознавство* 21 (Київ 1986) 115.

¹¹ О. Цалай-Якименко, Я. Михайлюк. Нотолінійний Осмогласник з молдавського монастиря Драгомирна — пам'ятка українсько-молдавських музичних зв'язків // *Musica humana: Збірник статей кафедри музичної україністики ЛДМА* 1 (Львів 2003) 213–234.

¹² Москва, ДДМ, Син. п. 1116; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 463, № 983.

¹³ Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 485, № 1072.

¹⁴ Там само, с. 471, № 1013, с. 474, № 1024, с. 482, № 1060, с. 485, № 1072.

Заснували цей новий монастир у дикій пущі на північному заході Білорусі київські ченці, які разом з церковним добром принесли із собою давні традиції церковного співу. Важливим джерелом церковного співу Супрасльського монастиря, яке, безумовно, відображає і києво-печерську спадщину, є нотолінійний Ірмологіон Богдана Онисимовича, переписаний ним у Супрасльській обителі у 1598–1601 роках. Це один із перших церковно-півчих збірників, де увесь репертуар церковного співу переведений на модерний лінійний нотопис. Зміст цієї унікальної пам'ятки скеровує як у давню київську спадщину (наприклад, повністю нотовані канони чи багатий репертуар празничних стихир), так і в новітні стильові навіщення — грецький і болгарський напиви. На перетині давнє — нове виникають спроби власної творчості, які записані під назвою супрасльський напів. Вже на початку XVII ст. обитель знала партесний спів, ноти якого засвідчено в інвентарі бібліотеки монастиря з цього часу. Цікаво, що майже через сто років після появи рукописного Ірмоля Богдана Онисимовича саме тут започатковано кириличне нотне друкування. 1697 року у друкарні монастиря, яка щойно почала діяти, ксилографічним способом було надруковано одну сторінку дуже потрібного для монастирів тропаря на постриг монахів *Обятія отча*; пізніше його двічі перевидавали у Почаєві (1750, 1793)¹⁵.

Іншим видатним монастирем Білорусі був Жировицький Святоуспенський, який також було засновано наприкінці XV ст. У XVII ст. він став однією з найславніших у церковно-музичному відношенні обителів, а її першим настоятелем унійної доби був св. Йосафат Кунцевич (1613–1614), який мав гарний голос, сам постійно співав на крилосі та дбав про розвиток церковного співу як цього монастиря, так і інших в Білорусі та Україні. 1661 року Йоан Колбека зробив вклад до Жировицького монастиря у вигляді нотного Ірмоля, створеного близько 1649 року¹⁶. Цей рукопис продовжив і розвинув традиції церковного співу в Білорусі, зокрема, Супрасльського монастиря. Тут зафіксовано дуже велику кількість болгарських напівів, а також сербський і грецький. Чимало у цьому рукописі є й місцевих напівів — острозький, київський, підгірський, віленський, слуцький кременецький, також білоруський і український — що свідчить про велику збирацьку і редакторську практику церковних напівів у цій обителі. З монастирем пов'язана діяльність видатного регента і композитора Єлисея Ільковського, який останні роки свого бурхливого життя провів у Жировицькому монастирі, де й помер 1669 року, заповівши обителі 200 золотих угорських¹⁷. Джерела

¹⁵ Ю. Ясиновський. Українські нотні видання XVIII ст. // *Бібліографія українознавства*, вип. 2: *Бібліографія та джерела музикознавства*. Львів 1994, с. 23–29.

¹⁶ Сьогодні рукопис зберігається у Києві: НБУВ, I, 3367.

¹⁷ І. Мицько. Єлисей Ільковський // *Лавра* 4 (Львів 1999) 53–54.

згадують і про культивування у монастирі партесного багатоголосого співу, виконавцем якого у 1699 року був 8-голосий хор, як про це писав Петро Толстой, духівник Петра І.

У зміцненні богослужбового співу та наповненні його творчою енергією болгарського напіву виняткове місце посідав Манявський скит на Прикарпатті¹⁸. Болгарський напів, як нове музично-стильове явище, вніс у пізньовізантійський літургійний спів виразну моторику і часомірність — з одного боку, співочість і яскравий мелодизм — з іншого. І все це наповнювалося радісним, мажорним тонусом, пройнятим стихією народної болгарської пісенності. Цей новий стиль сучасники називали калофонічним, тобто прекраснозвучним. Вважають, що саме цей стиль зумовив великі зрушення в музичному мистецтві Франції та Італії доби *Ars nova* (XIV ст.), що характеризується тими самими рисами, тобто часомірністю і яскравою наспівною мелодикою. Болгарський напів поширився і в інших монастирях, особливо в Лаврівському, Спасівському та Мукачівському на західному пограниччі українського етносу.

Без сумніву, провідна роль у розвитку церковного співу продовжувала залишатися за Києво-Печерським монастирем. Збереглися імена півчих, уставників і дияконів з XVI–XVII ст., а в монастирській бібліотеці було немало й нотних рукописів. З монастирем пов'язана діяльність видатних співців, регентів і композиторів, зокрема Єлисея Ільковського. Протягом XVII–XVIII ст. тут переписано ряд нотних Ірмолоїв, розвивався і партесний багатоголосий спів. Саме тут у 20-х роках XVIII ст. спробували започаткувати друкування нотних Ірмолоїв.

Важливу роль у розвитку церковного співу відіграв Святоуспенський Унівський монастир, один із найдавніших у Галичині. Зокрема, тут у середині XVII ст. за єпископа Арсенія Желиборського планувалося створити друкарню «книготворной і піснопроизводной типографії», як про це пише друкар Андрій Скольський у передмові до первістка цієї друкарні Псалтиря 1648 року¹⁹. Ігуменом монастиря був на той час Феодосій Сосновський, при якому близько 1650 року переписаний нотний Ірмолої²⁰. Наприкінці XVII ст. тут здійснено основні підготовчі роботи для видання першого нотного Ірмолая, друк якого завершився 1700 року у

Львові²¹. Ігор Мицько в опублікованій ним історії Унівського монастиря зібрав цікавий матеріал, який засвідчує велику увагу до церковного співу і музики взагалі в цьому чернечому осередку²². Збереглися імена унівських ченців співців і уставників: Корнилій (1595), Йона Бережанський (1599), Васян (1611), Панкратій Гридич (40 роки XVII ст.), Арсеній Вербовський (1670), Мелетій Любицький (1674)²³. Декілька разів в Уневі побував відомий український регент і композитор Симеон Пекалицький (1664, 1672, а 1688 року — у підпорядкованому Уневу Словітському монастирі), партесні твори якого збереглися до нашого часу²⁴. За архимандрита Атанасія Шептицького (1713–1746) в монастирі запроваджено інструментальну музику, яка звучала здебільшого під час празників, головним чином, зрозуміло, на Успення; виступали також на празник Преображення в жіночому монастирі на Чернечій горі. У складі капелістів ясновельможного архимандрита був відомий свого часу музикант Авраамій Гулевич (1715–1770). Музики проживали постійно неподалік від монастиря у присілку Капелівка²⁵. Ченці нерідко й самі були добрими інструменталістами-музикантами, яким був у якомусь василіянському монастирі «добрий чернець», каплан і кантор Матвій Лозовський († 1705), який також згадується як трубач і скрипаль²⁶.

Українські та білоруські монастирі були важливими центрами переписування нотних Ірмолоїв. На підставі опрацьованого нами світового фонду українських і білоруських Ірмолоїв можна переконливо стверджувати, що Ірмолої монастирського походження відзначалися особливою ошатністю, повнотою пісенного змісту, значним наповненням різнолокальними та різноетнічними напівами²⁷. Піснеспіви часто супроводжуються уставними ремарками; у репертуарі обов'язковими є піснеспіви монашого чину — наприклад, тропар *Обятія отча* на постриг ченців чи покайного змісту пісня *Прийми мя пустине*.

Монастирські Ірмолої частіше використовували жанрово-тематичний тип структури цього збірника. З інших архаїчних рис відзначимо триваліше використання «сторожів», фіт і фітних розспівів, ладових мутацій, ключів на перших двох лінійках, які найкраще пристосовані до давнішої модальної системи. Переписували нотні книги освічені

¹⁸ Е. Тончева. *Манастирът Голям Скит — школа на «болгарский распев»: Скитски «болгарски» ирмолози от 17–18 в.* София 1981; Л. Корний. *Болгарский распев в манявских рукописях XVII–XVIII ст. // Единение народов — единение культур. Украинско-болгарские культурные связи: История и современность.* Киев 1987, с. 37–60; Ю. Ясіновський. *Манявський скит в історії української музики // Музика Галичини / Musica Galiciana*, т. 2. Львів 1999, с. 31–42.

¹⁹ Єдиний примірник цього друку недавно віднайшов у Торуні акад. Ярослав Ісаєвич; див.: Я. Ісаєвич. *Українське книговидання: Витоки, розвиток, проблеми.* Львів 2002, с. 218–219.

²⁰ НМЛ, F 58; Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 129, № 53.

²¹ Ю. Ясіновський. *Львівські нотні першодруки // Калофонія: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії 1* (Львів 2002) 25–36.

²² І. Мицько. *Святоуспенська лавра в Уневі.* Львів 1998, с. 75–76.

²³ Там само, с. 75.

²⁴ Там само, с. 76.

²⁵ Там само, с. 76.

²⁶ Борис І. Балік, ЧСВВ. «Катафальк чернечий» василіян XVII–XVIII ст.: Рукописна збірка життєписів василіян // *Записки ЧСВВ* 12 (1985) 281.

²⁷ Ірмолої парафіяльного походження орієнтувалися на вузький церковно-співочий репертуар і відображали запити й потреби певної парохії.

співці, нерідко вільнонаймані — наприклад, у Супрасльському монастирі Богдан Онисимович з Пінська та Федір Семионович з Бережан.

Тож монастирі міцно інтегрували музично-творчі зв'язки народів візантійського обряду.

Українці та білоруси насаджували свої творчі здобутки і професійну заангажованість також і в монастирях Московії. Так, полочанин Гаврило Аранесович, який був висвячений Лазарем Барановичем у Чернігові, згодом опинився у Сава-Сторожевському монастирі під Москвою, де 1673 року переписав нотний Ірмолой, в якому відобразилися як українсько-білоруська основа, так і окремі московські вкраплення²⁸. У цьому ж монастирі 1682 р. такий же Ірмолой переписав ієромонах Нафанайл²⁹; тут зберігалися й інші українсько-білоруські Ірмолої³⁰. 1689 року ієродиякон Афанасій Суховій переписав Ірмолой у Воскресенському Ново-Єрусалимському монастирі³¹, а в 1719 році ієродиякон Соломон переписав український нотний Ірмолой у Тверському Желтиковому монастирі³²; у 50-х роках XVIII ст. два нотні Ірмолої було переписано в синодальному Симоновському монастирі в Москві³³; 1762 року два Ірмолої переписано в московському Ново-Спаському монастирі³⁴. Білорус Леонід Хощатовський, який навчався у Києві, потім як добрий співак опинився у Петербурзі, врешті дослужився до сану архимандрита Троїце-Сергієвої лаври³⁵. У Троїце-Сергієвій лаврі були переписані й зберігалися ще декілька нотних українських Ірмолоїв — 1756 року два Ірмолої тут переписав ієромонах Артемій Компайський³⁶. Українські та білоруські нотні Ірмолої зберігалися також у Соловецькому монастирі³⁷, Флорищевій пустині³⁸,

²⁸ Ю. Ясиновський. Нотний Ірмолой Гаврила Аранесовича як пам'ятка східнослов'янських музичних зв'язків // *Бібліографія українознавства*, вип. 2: *Бібліографія та джерела музикознавства*. Львів 1994, с. 20–23; Москва, ДІМ, Син. п. 172; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 190, № 191.

²⁹ Москва, ДІМ, Дон. 3; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 217, № 250.

³⁰ Москва, ДІМ, Син. п. 890; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 186, № 185.

³¹ Москва, ДІМ, Син. п. 1379; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 221–222, № 259.

³² Москва, ДІМ, Син. п. 13; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 309–310, № 519.

³³ НБУВ, КПл 38 П. та інший 1758 р., що сьогодні втрачений; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 430, № 891; с. 439, № 914.

³⁴ Москва, ДІМ, Син. п. 29/а і 29/б; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 447–448, № 935 і 936.

³⁵ Москва, ДБР, Троїце-Серг. 454; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 401–402, № 791.

³⁶ Москва, ДБР, Троїце-Серг. 457; НБУВ, І, 5552; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 436–437, № 907 і 908.

³⁷ Санкт-Петербург, РНБ, Солов. 622/676; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 236, № 298

³⁸ Москва, ДІМ, Син. п. 37; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 244, № 318.

Оптиній Софронівській пустині³⁹, Ніловій Столбенській пустині⁴⁰, Воскресенському Ново-Єрусалимському монастирі⁴¹, московських Андріївському в Пленіцях⁴², Богоявленському⁴³, Даниловому⁴⁴, Донському⁴⁵, Івановському⁴⁶, Чудовому⁴⁷, Іверському⁴⁸ монастирях.

Монастирі виховували основний кадровий потенціал для церковного співу: співаків, уставників, протопсалтів, регентів і композиторів. Серед них — ігумен Манявського скиту Теодосій, архимандрит Дерманського монастиря Мелетій Смотрицький, який створив авторську мелодичну редакцію літургії, записану в одному з Ірмолоїв⁴⁹. Почаївський монастир продовжив нотно-видавничу справу Львова, а в 1790–1791 роках надрукував збірник духовних пісень «Богогласник».

Великий архівний і джерельний матеріал до історії церковно-музичної освіти, що розкриває великий масив музичної культури монастирського середовища, зібрав і опублікував Володимир Іванов⁵⁰. Та покликатися на цей матеріал треба дуже обережно і критично, бо вказана публікація рясніє величезною масою похибок — як в іменах і місцевостях, так і в датуванні, що добре показують перевірені нами матеріали про нотні Ірмологіони (друкується у цьому ж збірнику у доповненнях і виправленнях нашого каталогу Ірмологіонів).

Тож монастирі як на християнському Сході, так і на Заході Європи не лише міцно оберігали віковічні традиції церковного співу, але й примножували їх і виступали з новими ініціативами. Це забезпечувало їм провідну роль у вихованні професійних музичних кадрів, зокрема, співаків, аж поки цю місію не перебрали на себе новітні спеціальні навчальні заклади — духовні семінарії, дяківські школи і школи канторів, консерваторії.

³⁹ Москва, ДІМ, Син. п. 5; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 481, № 1057.

⁴⁰ Москва, ДІМ, Син. п. 774; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 472–473, № 1017.

⁴¹ Москва, ДІМ, Син. п. 381; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 108, № 18.

⁴² Москва, ДБР, ф. 218, надх. 1969 р., 5/4; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 138, № 70.

⁴³ Москва, ДІМ, Єпарх. 75; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 319, № 546.

⁴⁴ Москва, ДБР, Разум. 96; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 396–397, № 764.

⁴⁵ Москва, ДБР, ф. 128, надх. 1969 р., 5/4; Москва, ДІМ, Син. п. 13.

⁴⁶ Москва, ДІМ, Син. п. 39; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 486–487, № 1077.

⁴⁷ Москва, ДБР, ф. 218, надх. 1969 р., 5/5; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 233–234, № 292.

⁴⁸ Санкт-Петербург, РНБ, Кап. Q. 13, F. 5; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 264, № 381, с. 317, № 539.

⁴⁹ НМЛ, О 45.

⁵⁰ В. Іванов. *Навчання церковного співу в Україні у IX–XVII ст.* Київ 1997; його ж. *Співацька освіта в Україні у XVIII ст.* Київ 1997.

Д о д а т о к

Матеріали до історії церковного співу монастирів України та Білорусі

Антопольський василіянський монастир (Брестська обл., Білорусь)

У монастирі постійно у вжитку був Ірмолой першої половини XVIII ст.; можливо, що він тут і створений. У 20-х роках XX століття рукопис знаходився в українському товаристві «Просвіта» в Бересті (Бресті), яке 1926 року подарувало пам'ятку до бібліотеки НТШ у Львові.

ЛНБ, НТШ 427;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 271–272, № 402.

Баркулабський Йоано-Предтеченський жіночий монастир (Білорусь)

1651 рік — для дочірнього Баркулабського монастиря було переписано Ірмолой у Кутеїнському монастирі: *Ирмологіон сирѣчь во году годна пѣсни [...] благословеніем ж всечестнаго господина отца Іоана Трѣцевича ігумена Кутеинскаго во общежителный монастирь Борколабовскій Девическій. Тщаніем честной інокіни ігумени Фотіініи Киркоровны и всех сестер ея іноким онѣное написана в лѣто 1651 мѣца марта 15 (16) дня (титульний арк.); Єта книга глаголема Ірмолой Борколабовскаго дивическаго святаго храма Вознесенія господна (арк. 5–7 зв.).*

У рукописі багато піснеспівів болгарського напіву, що було характерним для білоруських монастирів XVII ст.

Мінськ, ДМБ, № 4574;
Д. Разумовский. О нотной рукописи 1651 г., принадлежащей библиотеке А. Н. Радкевича // *Древности: Труды Моск. Археолог. общества*, т. 9, вип. 2–3, протокол 177. Москва 1883, с. 66–68;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 151–152, № 102.

Батуринський Святомиколаївський монастир (Чернігівська обл.)

1688 рік — диякон Пахомій Лопата переписав Патерик римський, який пізніше належав Димитрію Тупталу (Ростовському).

Москва, ДІМ, Син. 920;
Описание рукописей Синодального собрания.
Составила Т. Н. Протасьева, т. 2. Москва 1970, с. 39.

Берестейський Святосимеонівський монастир (Білорусь)

Мабуть, до цього монастиря належав нотний Ірмолой середини XVIII ст. У рукописі є приписка, що в монастирі є «нот 23 книги».

Люблін, МДС, Ms IV-279;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 418, № 848.

Битенський василіянський монастир (Брестська обл., Білорусь)

XVII ст. — згаданий «ірмолойіста» Олексій Судакович († 1673). Вступив до василіянського чину в Битені, пізніше посланий до Кобринського монастиря.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий» василіян XVII–XVIII ст.:
Рукописна збірка життєписів василіян // *Записки ЧСБВ* 12 (1985) 306.

XVII ст. у Битенському монастирі був добрий уставник Казимир Завадський, † у Несвіжі.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 286.

XVII ст. — брат Домінік Подлеський був дуже добрим уставником, перебував у Битені, тривалий час жив у Мінську, де постійно співав у церкві.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 302.

1795 рік — ієромонах Порфирій Клюбівський переписав у Битенському монастирі нотний Ірмолой, відзначивши, що книга опасно по екземплярал греческим исправленага.

Москва, ДІМ, Син. п. 510;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 472, № 1014.

Білостоцький Святодухівський монастир (Волинська обл.)

Заснований 1636 року луцьким земським писарем Семеном Гулевичем Воютинським і згодом став єпископською резиденцією. При монастирі існувала школа для дітей, у якій навчали також церковного співу.

Деятели столетия православия на Волини, т. 1. Житомир 1892, с. 67–68.

Початок XVIII ст. — у Білостоцькому монастирі перебував відомий український маляр ієромонах Йов Кондзелевич, якому належав нотний Ірмолой, що його переписав 1687 року міщанчук турійський і писар міський в Миляновичах Йоаким Глядкевич: *Іов Кондзелевич, законник монастиря общежителнаго православнаго монастиря Бѣлостоцкаго, дарствѣю вѣчными часи до церкви воздвиженія честнаго ставропѣгїи [в Ілцькѣ] нареченной православной за отпущение грѣхов моих, дѣлалоса рок[ѣ] во[жого] 1721 мѣца [...]* (арк. 55–62).

Хоч Ірмолой переписаний у міському середовищі і «міським писарем», та у його змісті відбиті елементи монастирського репертуару: покаянна пісня «Прийми мя пустине», стихири на пострит монахів «Да познаєм братіє» і «Єгда поотверзаются книги», а також характерний для періоду розбрату в Українській Церкві канон «на Умиреніє Церкви», автором якого, правдоподібно, був митр. Петро Могила.

Санкт-Петербург, РНБ, Кап. Q.15;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 219–220, № 255.

Більський Святомиколаївський монастир (Біла Підляська, тепер Польща)

XVII ст. — Олексій Серцикевич, ветеран василіянського чину, служив за вл. Антонія Селяви, у Потія був за дискантиста, пізніше Потій висвятив його на диякона, згодом став архидияконом. Перебував у Жировичах, пізніше у Лискові, Білій, Борунах; † 1710 р. у Вільні.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288–289.

У середині 1690-их років до Більського монастиря настоятелем призначено відомого композитора і регента Феодора Шаваровського. Під час гостин у Білій короля Августа вітали концертом утримувані князем французької музики під керівництвом Шаваровського, для яких створив власну нову музику. Тут і помер 1699 року.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 277.

XVII ст. — уставник Єрофей Дзвонковський, син каплана з Можейкова, добре співав з нот. Близько шести років служив у Білій, пізніше в Полоцьку, де й помер.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 295.

1744 рік — при церкві Різдва Богородиці у Білій Фома Мушинський переписав нотний Ірмолойі.

Москва, ДІМ, Син. п. 9;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 395, № 774.

Борунський монастир (Білорусь)

XVII ст. — тут перебував добрий співак, ветеран василіянського чину, Олексій Серцикевич; † 1710 у Вільні.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288–289.

Початок XVIII ст. — у Борунському монастирі добрим музикою і співаком був Атаназій Босецький, де й помер 11 червня 1713 року.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 287.

Ірмолойі другої чверти XVIII ст. до 1865 року належав Борунському монастирю.

Вільнюс, БАН Литви, F-19-126;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 365, № 685.

Виноградський Успенський монастир (Черкаська обл.)

У 1801–1810 роках на прохання постриженця Виноградського монастиря Іринарха Плигача священник села Орловець Трофим Козачковський переписав Ірмолойі.

НБУВ, ф. 177, № 69;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 484, № 1067.

Віленський Святотроїцький василіянський монастир (Литва)

1604 рік — у віці 24 років до Віленського монастиря св. Трійці вступив Йосафат Кунцевич (був тут до 1607 року). Досить швидко у монастирі його висвячують на диякона, що, очевидно, відбулося завдяки прекрасній обізнаності у східному обряді. Як свідчили сучасники, він чудово знав усі приписи богослужень, усі молитви і співи, які засвоїв під час постійного перебування на крилосі серед співаків. Ставши архимандритом (1614), «сам дзвінком будив братію, сам перший йшов до церкви, сам дзвонив на утренью, сам розпочинав утренью, сам читав псалтир і співав — усе це він робив мило й радісно». Антоній Селява, його наступник на полоцькому престолі, який протягом року перебував з Йосафатом в одній келії, засвідчував, що Кунцевичу «Бог дав голос просто ангельський, любов до співу велику, і досвід у цьому щонайбільший».

М. М. Соловій, А. Г. Великий, ЧСВВ. *Святий Йосафат Кунцевич: Його життя і доба*. Торонто 1967, с. 101;
с. Софія Сенік. *Духовний профіль св. Йосафата Кунцевича*. Львів 1994.

Близько 1615 року у Віленському монастирі відправляв службу Мелетій Смотрицький, яка супроводжувалася «фігуральними співами на чотири хори».

М. Smotrzycki. *Exethesis*. Lwów 1629, с. 67;
І. Мицько. Єлисей Ільковський // *Лавра 4* (Львів 1999) 53–54.

1625 рік — у Віленському монастирі вперше згадується співак, регент і композитор Єлисей Ільковський.

І. Мицько. Єлисей Ільковський // *Лавра 4* (Львів 1999) 53–54.

1634 року зайшла суперечка між старшиною віленського Святотроїцького монастиря Сильвестром Котлубаєм і старшиною Святодухівського

монастиря Никодимом Жолондзьом про двох співців, що перейшли з Святотроїцького монастиря до Святоухівського.

Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов: 1470–1700, т. 1. Санкт-Петербург 1897, с. 240, № 650.

Друга чверть XVII ст. — ієромонах Тарасій переписував нотний Ірмолой у василіянському монастирі у Вільні (продовжував у Мінську і Жировичах). У рукописі є вказівки на напиви супрасльський, грецький, добрий, «меледийний», а в «Скарі» згадані руські святі кн. Борис і Гліб. Рукопис дбайливо оздоблений великою кількістю орнаментальних ініціалів.

Москва, ДБР, ОИДР, № 248;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 114–115, № 30.

1653 року анонімний чернець-василіяннин переписав нотний Ірмолой у Святотроїцькому монастирі і передав його до церкви Св. Трійці цього ж монастиря.

Москва, ДІМ, Син. п. 32;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 154, № 106.

Близько 1693 року після відходу митр. Кипріяна Жоховського у віленському Святотроїцькому монастирі у ченці постригся славний композитор Федор Шаваровський; після висвячення Йосафата Гуторовича поїхав до Полоцька, де продовжував керувати хором. † 1699 року у Білеському монастирі.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 277.

Мабуть, наприкінці XVII ст. у віленському Святотроїцькому монастирі добрим уставником був Филімон Савицький; помер молодим у Вільні.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 286.

XVII ст. — Йосиф Гриневич, добрий уставник, каплан, вікарій, казнодія; пережив багатьох митрополитів, перебував у Жировичах, Вільні, Вільній, Касуці, Ушачі та ін. місцевостях.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288.

1710 року † у Вільні Олексій Серцикевич, дискантист, диякон, ветеран василіянського чину; перебував у Жировичах, Лискові, Білій, Борунах.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288–289

Вітебський Марковий Святотроїцький василіянський (Білорусь)

До монастиря належали три нотолінійні Ірмолої — два третьої чверти XVII ст. та один 1738 року, які 1866 року надійшли до Віленської Публічної бібліотеки. Обидва Ірмолої XVII ст. мають обширний зміст і багато піснеспівів болгарського напіву, як і місцевих — простий, підгірський, киевопечерський, супрасльський.

Вільнюс, БАН, F-19-117, 118 і 128;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 146–147, № 93; с. 147, № 94; с. 384, № 741.

Волвинський Онуфрійський монастир

(Львівська обл.)

До монастиря належав Ірмолой кінця XVII ст.

ЛНБ, МВ 27;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 226, № 272.

Гадяцький Красногорський Святомиколаївський монастир

(Полтавська обл.)

Під 1687 роком згадане ім'я ігумена цього монастиря Йосифа Крейницького, якого, мабуть, можна ідентифікувати з ієромонахом Лаврівського монастиря в Галичині, родом з Гладишова на Лемківщині, який у 1673 і 1677 роках переписав два нотні Ірмолої.

НМЛ, Q 361; РНБ, Тит. 1902;
Е. Барсов. Описание актов архива Маркевича // *ЧОИДР* 2 (1884) 11, № 1;
Ю. Ясіновський. Соціальна функція українських нотних Ірмолоїв //
Рукописна та книжкова спадщина, вип. 2. Київ 1994, с. 67–68;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 189–1990, № 190;
с. 211–212, № 241.

Глухівський Петропавлівський монастир

(Сумська обл.)

Під 1729 роком згаданий уставник монастиря Інокентій.

Е. Барсов. Описание актов архива Маркевича // *ЧОИДР* 2 (1884) 7, № 17.

Густинський Святотроїцький монастир у Прилуках

(Чернігівська обл.)

1638 року до Путивля втікають ігумена Єлизавета Летинська з 50 сестрами і служками, серед яких згадуються співці.

К. Харлампович. *Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь*, т. 1. Казань 1914, с. 55.

Середина XVII ст. — сирійський диякон Павло з Алеппо (Галебу) згадує у своїх нотатках дзвіницю з великим годинником над воротами Густинського монастиря.

[Павел Алеппский]. *Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века*, вип. 1. Москва 1896, с. 86.

Близько 1697 року ієромонах Серафим переписав нотний Ірмолой і передав його до Густинського монастиря; у кінці XIX — на початку XX ст. рукопис зберігався у Полтавському єпархіяльному древлехранилищі і сьогодні вважається втраченим.

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 247, № 324.

Дерманський монастир Святої Трійці (Рівненська обл.)

1604 рік — тут був надрукований Октоїх — перше видання цієї богослужбової книги в Україні.

Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Каталог стародруків, виданих на Україні*, т. 1. Львів 1981, № 64.

Близько 1632 року до монастиря прибув якийсь псаломник з Києва, який був добрим переписувачем книг, і Мелетій Смотрицький взяв його до себе на службу.

М. Соловій. *Мелетій Смотрицький як письменник*, част. 1. Рим — Торонто 1977, с. 265.

Якийсь дерманський альтист загаданий у Пом'янику цього монастиря, що зберігається в Острозькому музеї.

О. Цалай-Якименко, Ю. Ясиновський. *Музичне мистецтво давнього Острога // Острозька давнина*, вип. 1. Львів 1995, с. 76.

Добрянський монастир (Львівська обл.)

1705 року тут помер друкар першого видання нотного Ірмолая 1700 року ієромонах Йосиф Городецький, як про це йдеться у записі на одному з примірників цього першодруку.

ЛНБ, Ст. IV 188, арк. 53–79;

М. Видащенко. Йосиф Городецький — засновник східнослов'янського набірною нотодрукування // *Книгознавство та бібліографія*. Київ 1983, с. 146–150 (передрук: *Καλοφωνία* 1 (Львів 2002) 252–255).

1730 року Добрянському монастиреві належав примірник друкованого Ірмолая 1709 року.

ЛНБ, Ст. IV 201, арк. 1–9.

Дубенський василіянський жіночий монастир (Рівненська обл.)

У візитації 1818 року серед книг згадуються хорові — *Książki Chorowe*. «Візіта» дубенського монастиря СС. Василіянок 1818 р. Подав Й. Скрутень // *Записки ЧСВВ* 2 (1927/3–4) 355.

Жаботинський Святоонуфрївський монастир (Черкаська обл.)

1843 року ієромонах Сава при Успенській церкві Жаботинського монастиря переписав нотний Ірмолай. Рукопис має виразну киево-лаврську орієнтацію: з вказаних напівів тут значиться киевопечерський лавр-

ський, а серед піснеспівів на честь руських святих — ірмоси кн. Ользі та величання кн. Володимиру.

РДІА, ф. 834, оп. 3, од. зб. 3752;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолайі*, с. 488, № 1082.

Жидичинський Святомиколаївський монастир (Волинська обл.)

1597 року Жидичинський монастир було пограбовано і викрадено церковні скарби і книги, серед них було *ермолаєв* два (мабуть, нотовані).

АЮЗР, част. 1, т. 6. Київ 1883, с. 160.

1621 рік — в описі Жидичинського монастиря, складеного після смерті архимандрита Гедеона Балабана 27 травня 1621 року, серед книг відзначені декілька пергаментних рукописів:

Євангеліє у коштовній оправі, *пергаменовоє*;

Міней *пергаминових* шість;

Стихирар *пергаменовий* — мабуть, з кулизмяними знаками;

Патерик *пергаменовий*;

Ірмолай *знаместний* (очевидна друкарська помилка — слід читати *знаменний*, тобто кулизмяний).

АЮЗР, част. 1, т. 6. Київ 1883 с. 501–503.

Жировицький Святоуспенський монастир (Білорусь)

У 1613–1614 роках першим унійним ігуменом Жировицького монастиря був Йосафат Кунцевич, добрий знавець церковного співу.

М. М. Соловій, А. Г. Великий, ЧСВВ. *Святий Йосафат Кунцевич*, с. 163–168.

У другій чверті XVII ст. у Жировицькому монастирі завершив переписування нотного Ірмолая ієромонах Тарасій, інші частини переписувано ним же у василіянських монастирях Вільна і Мінська:

Паки и паки. Господи благослови. Честь и хвала(?) господу богу и пречистой светой девици Марии и всем светлым. Столп сии написан бысть мною недостойным иєромонахом Тарасием закону иже во светых отца нашего Василиа Великого. Подписал рукою власною, мр. В Менску почал, а у Вилни и у Жыровичах докончыл (арк. 153 зв.), там само іншим почерком: *И҃та господна [1]643 мѣста августа 23 дна в средѣ отдѣние празник Успенна предвѣчнѣна владичицы нашеа вогородицы и вист да дѣи Мариа.*

ДБР, ОИДР 248;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолайі*, с. 114–115, № 30.

Можливо, з Жировицького монастиря походить уривок Ірмолая середини XVII ст., що пізніше належав М. Бобровському.

БРАН, Осн. 1.3.31;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолайі*, с. 138, № 71.

Під 1660 роком згадується «Жировицький Богогласник з нотами».

В. Ластоускі. *Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі*, Коўна 1926, с. 576–577, 586.

1661 року до Жировицького монастиря нотний Ірмолой вклав Іван Колбека: Сію книгу ірмолой принес [...] в дар вѣчнѣй о своем и своих си здравіи и спасеніи, чудотворнѣй іконѣ пресвѣатѣма богородице Жировицкой и церкви еѣ заложенія честнаго ѱспенія, в попеченіи велебнѣх господинов отцев чинѣ іже свѣатѣх отець Василиа Великаго свѣатѣй вселенстѣй римстѣй церкви со ѱзом православѣма вѣрѣ, неложнѣма лювве, истиннаго послушанія соединеннѣх, сѣщей, бога възсѣкѣющіи рав вожій Іоан Колбека, лѣта вожого року 1661 мѣца декемврія 2 дня. Рукопис принаймні півтораєта років зберігався у цьому монастирі:

Сіна книга з хорѣ церкви Жировицькой чинѣ свѣатого Василиа Великаго 1763 Аппо подписана (арк. 23–34); у XIX ст. у жировицькій Духовній семінарії за цією книгою навчався співу Яків Крашановський з України, який залишив запис у книзі: «Дописовав Яков Крашановсій бившій в Семинарії Жировицкой на отделеніи философском в 1831 году. Был же он родом з Украины» (арк. 223, він же зробив деякі доповнення піснеспівів — на арк. 213 та ін.). Пізніше цей Ірмолой було замуровано у стіні однієї з келій цього монастиря разом з почаївськими друками 1761 р. і після віднайдення передано до Супрасльського монастиря: «№ 33. Из библиотеки Супрасльского Благовещенского монастыря. Был замурован вместе с другими богослужебными книгами, печат[анными] в Почаеве 1761 г., в стене одной из келий Жировицкого монастыря и случайно открыт. А так как Ирмолой сей не значился в описи Жировицкого монастыря, то настоятелем онаго уступлен в библиотеку Супрасльского монастыря [...]» (запис на форзацному арк.). На початку XX ст. рукопис опинився у Києві і був переданий до бібліотеки ВУАН. У науковому обігу рукопис відомий під назвою *Жировицький ірмолой*.

НБУВ, I, 3367;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 126–128, № 51.

1669 року у Жировицькому монастирі помер славний співак, регент і композитор Єлисей Ільковський, діяльність якого розгорталася у Вільні, Луцьку, Дерманському монастирі, Києві.

[Й. Скрутень]. Життєписи василіян // *Записки ЧСВВ* 2 (1927/3–4) 400;

І. Мицько. Єлисей Ільковський // *Лавра* 4 (Львів 1999) 53–54;

О. Цалай-Якименко. *Київська школа музики XVII століття*. Київ — Львів — Полтава 2002, с. 46–47.

XVII ст. — Йосиф Гриневич, добрий уставник, каплан і казнодія; ветеран, який пережив багатьох митрополитів; перебував також у Жировицькому монастирі.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288.

XVII ст. — Йоіль Подлеський († 1700 у Вільній), каплан і добрий уставник, переписував книжки, зокрема, служебники. Служив у Жировичах, Новгородку, Вільній.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 295.

XVII ст. — Олексій Серцикевич († 1710 у Вільні), ветеран василіянського чину, служив за Селяви, у Потія був за дискантиста, пізніше Потій висвятив його на диякона, згодом став архидияконом. Перебував у Жировичах, пізніше у Лискові, Білій, Борунах.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 288–289.

Друга половина XVII ст. — у Жировицькому монастирі згадується автор партесних композицій «шанований» регент Боровик.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 277.

1706 р. — у Жировицькому монастирі у молодому віці помер Протасій Охримович з Хомська, який був добрим співаком.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 281–282.

Уставник Варсонофій Садовський († 1718) деякий час перебував у Жировицькому монастирі.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 309.

Загорівський Різдвяно-Богородичний монастир

(Волинська обл.)

З бібліотеки Загорівського монастиря збереглося три нотолінійні Ірмолої: два другої чверти XVII ст. і третій з другої чверти XVIII ст.; мабуть, їх згадував в огляді бібліотеки монастиря архимандрит Олексій, який відготував у бібліотеці монастиря річний комплект 12 Міней, Псалтир, Трєбник, Типікон.

Харківська НБ, 819109 і 819536; ІРЛІ, Перетц 185;

Рукописи Загорівського монастиря і

Володимир-Волинського древлехранилища // НБУВ,

Інститут рукопису, ф. 19, № 493, с. 176–186;

Алексей, архим. Список древних рукописных книг, хранящихся в библиотеке Загоровского монастыря

Вольнской епархии // *Труды XV Археологического съезда в Новгороде*, т. 2. Москва 1916, с. 503–507;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 113–114, № 28, с. 116–117, № 34, с. 358, № 664.

Задарівський Івано-Хрестительський монастир

(Тернопільська обл.)

1759 року у монастирі ієромонах Ісаакій Половецький переписав нотний Ірмолой.

ЛНБ, МВ 18;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 440, № 916.

Зимненський Святогорський Успенський монастир (Волинська обл.)

У монастирі зберігався нотний Ірмолой другої чверти XVIII ст. з печаткою «Klasztor św. G[órski] w Zimnie».

Луцьк, Волинський КМ, КДФ 30;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 359, № 668.

Ірдинський Успенський монастир (Черкаська обл.)

1660 рік — до монастиря вклав нотний Ірмолой замовник рукопису уманський полковник Михайло Ханенко.

ДБР, Лукаш. 75;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські*, с. 158, № 112.

Києво-братський Богоявленський монастир

Середина XVIII ст. — у Києво-братському монастирі у богослуженні вживався львівський друкований Ірмолой 1700 року.

Д. Разумовський. *Церковное пение в России*,
вып. 1–3. Москва 1867–1869, с. 192.

Запис у нотному Ірмолой про смерть архимандрита «києво-училищного монастиря» [Манасія Максимовича] 2 липня 1758 року.

ДБР, Разум. 96;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 391, № 764.

1763 рік — за описом бібліотеки Києво-братського монастиря тут було декілька нотних книг, рукописних і друкованих: Ірмолой друкований великий (можливо, це одне з львівських видань Ірмолая 1700, 1709 або 1757 р.; можливо також, що йдеться про частково друкований Ірмолой великого формату, що його у декількох екземплярах видала Лаврська друкарня у 20-х роках XVIII ст.), а другий писаний малий. Згадуються також два Ірмолой московського друку без нот та одна книга «Піній молебних» неясного змісту (можливо, йдеться про Устав молебного пінія).

Н. И. Петров. *Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии*, т. 3. Киев 1906, с. 148–149;
П. Козицький. *Спів і музики в Київській академії за 300 років її існування*. Київ 1971, с. 59.

Києво-Видубицький Святомихайлівський монастир

У 1727–1733 роках гетьман Данило Апостол вимурував дзвіницю, на якій було розміщено сім дзвонів і годинник; один з дзвонів, вагою 100 пудів, був відлитий 1690 року київським майстром Панасом Петровичем.

П. Жолтовський. *Художнє лиття на Україні*. Київ 1973, с. 109.

1752 рік — за інвентарним описом Києво-Видубицького монастиря серед рукописів і стародруків бібліотеки тут були:

у церкві новій —
ірмолой писаний аркушовий,
тетрадь ірмосов писана на весь год,
тетрадь праздников под ноту писана аркушова (арк. 2);
Ірмолой писаний аркушовий,
тетрадь розників под ноту писана аркушова (арк. 2 зв.);
у церкві м'ясницькій —
Ірмолой листовою (арк. 15 зв.);
реєстр вотчини монастиря Ново-Видубицького містечка Люток —
Ірмолойчик малий (арк. 15 зв.).

НБУВ, Інститут рукопису, ф. II, № 110.

Докладний опис бібліотеки Києво-Видубицького монастиря, наукове опрацювання і публікації деяких пам'яток року здійснив Володимир Перетц із своїми магістрантами і студентами. Було описано 25 рукописів і 155 стародруків. Серед стародруків значилася Острозька Біблія 1581 року. Книги зберігалися в окремому приміщенні поряд з ризницею. У ясному і теплому приміщенні були столи і крісла. Книги знаходилися у шафах, заінвентаризовані і внесені в описи. Бібліотекою опікувався ризничий о. ієромонах Агатангел. Описи рукописів і стародруків уклали всі учасники семінарія під керівництвом В. Перетца: спершу професор переглядав кожну полицю, а потім передавав книги для описів студентам і магістрантам. Для забезпечення однотипності описів Світлана Щеглова розробила питальник. Опис кожного кодексу доповнений абрєвіатурою імені та прізвища того, хто уклав опис. Серед рукописів було описано шість нотолінійних Ірмолой, які сьогодні зберігаються в Інституті рукопису НБУВ. На початку 1970-х років ми віднайшли їх у фондах ЦНБ (тепер НБУВ), описали й опублікували короткий опис 1982 року, а пізніше у нашому зведеному каталозі 1996 року. Наводимо скорочений витяг описів цих Ірмолой з публікації В. Перетца, де опубліковано тексти передмов і однієї післямови Ірмолой, які не ввійшли до нашого Каталогу:

3. (Пр. О. № 100. а). Октоихъ (!) [...]. На первом листе тем же почерком: «Предословіе ко всѣмъ православнымъ исправителемъ: Богоносніи отцы, иже Духомъ Святымъ просвѣщеніи иже любовію горяще присно к Богу, сочиныша пѣсни каноновъ, на болшее хваленіе Божіе, и прочія гимны церковніе, разнихъ книгъ, яко то преподобніи Іоанъ Дамаскінъ сочини книгу глаголемую октоихъ, и преподобній Феодоръ Студітъ, Іосифъ Пѣснописецъ составиша три пѣсны триоди, прочии же преподобніи отцы яко то Іоанъ монахъ, Косма, и Митрофанъ, и Генадій и прочии богоносніи отцы, трудишася нелѣнящася,

- к божию хвалению, что же и азъ многогрѣшній Василій потрудихся сію написати кнѣгу глаголемую ірмологіѣ, составленую выше рече-німи свѣтлыми отцы; точію же молю васъ отцы и братія, аще обра-щете кое погрѣшеніе, прощайте и свимъ благоразумѣмъ исправ-ляйте, мене же трудившагося благословите а не клените, да и сами прощенья и благословенья, от Бога сподобитесь, ему же слава во вѣки аминь» (описала Світлана Щеглова, с. 182–183). Теперішній шифр: I, 5576 (за Каталогом Ю. Я. № 969).
4. (Пр. О. № 100 б.). Октоихъ (!) [...] На обороте 1 л. и на 2 л. полууставом того же времени: «Переписано в печерском монастырѣ 1793 года, фев-раля 21 дня» (описала Світлана Щеглова, с. 183). Теперішній шифр: I, 5575 (за Каталогом Ю. Я. № 968).
7. (Пр. О. № 100). Ирмологіѣ (описала Варвара Адріанова, с. 183). Тепе-рішній шифр: Видуб. 565 П. (за Каталогом Ю. Я. № 197).
8. (Пр. О. 101 а). Ирмологіонъ (описала Світлана Щеглова, с. 184). Тепе-рішній шифр: I, 5577 (за Каталогом Ю. Я. № 726).
9. (Пр. О. № 100). Ирмологіонъ [...] В начале: «Предсловіе къ всякому благочестивому любящему Църковная пѣнія. Царствующій пророкъ рече. Пойте Богу нашему, пойте царевы, пойте. И достигшіи даже до третіею Небесе, къ хотящимъ благочестно жити. Глаголетъ благополу-ществуетъ ли кто въ васъ да поеть, но и паки не въ козогласованіи, сирѣчь, да будутъ пѣнія ваша, сердца сокрушенна, смиренна и сглас-на. Согласну же пѣнію ни на кого же быти мощно, аще не первѣе сему всякъ изъоученъ будетъ; сего ради и я поелику недолжеству моему мощно трудихся, сію книгу преподобнаго отца нашего Іоанна Дамас-кина, пѣнія Църковная нарецаемую Ирмологіонъ. Типомъ издати, дабы по сему поюцій всегда соглашался. Аще же и в чесомъ престу-пихъ, паче искуснѣйшій, въсемъ дѣлѣ, да исправитъ. Утѣшаяся всегда псалми и пѣніи, и пѣснями духовными, мене же да проститъ или въ чемъ же сьгрѣшихъ, ради временнаго нынѣшняго препятія, въ всемъ смиренно желая. Многогрѣшній и худшій въ хрѣстіанехъ оубогій Симеонъ» (арк. 1); «Слово ко читателемъ: Возлюбленніи о Христвѣ братіе и честниі Господіе. Поюцій сію книгу, аще что обрящете по-ползновенно или безмѣстно быти, Бога ради молю покрыйте муд-ростію и исправте яко же васъ умудри свѣтлый Параклитъ. Мене же потрудившеся въ дѣлѣ семъ душѣ спасительномъ благословѣте а не кленѣте: да и сами прощенья и благословенья сподобитесь отъ вседер-жителя Бога его же поспѣшествомъ сія книга начася и совершился: ему же честь слава и держава въ безконечнія вѣки вѣкомъ, аминь. Многогрѣшній Симеонъ» (арк. 294 зв. — 295; описав С. Балухатий, с. 184). Теперішній шифр: I, 5573 (за Каталогом Ю. Я. № 581).

11. (Пр. О. № 101 в). Ирмологіон [...] (описала С. Щеглова, с. 185). Тепе-рішній шифр: I, 5578 (за Каталогом Ю. Я. № 803).
- Богослужбові нотні книги були також серед друкованих видань:
Октоїх нотний. Москва 1772 (с. 216, № 113).
Праздники нотного пѣнія. Москва 1772 (с. 216, № 114).
Ірмологіон нотний. Москва 1772 (с. 217, № 115).
Ірмологіѣ нотний кінця XVIII ст. (очевидно, це почаївське видання 1794 року, синюватий папір, 4° (с. 220 і 147).
- Цікавими за походженням і маргінальними записами є стародруки біб-ліотеки Видубицького монастиря, докладно описані групою В. Перетца. Так, примірник лаврського друку *Бесід Йоана Золотоустого на діяння апостолів* (Київ 1624) того ж року придбав у Памви Беринди диякон «Андрей Мѣлецкій дияконъ Острополский» (с. 199). Учительне Єванге-ліє лаврського друку 1637 року подарував Києво-Видубицькому мона-стирю митр. Петро Могила (с. 199). *Ключ розуміння Інокентія Галятов-ського львівського друку 1665 року до Києва привіз міщанин київський Мойсей Морозович* (с. 201). На примірнику *Меча духовного Лазаря Ба-рановича* є запис про дар книги чернігівському архидиякону Антонію Прокопівичу (с. 201).

В. Н. Перетц. *Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Киев 30 мая — 10 июня 1915 года.*

С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Видубицкого монастыря. Киев 1916;
Ю. Ясиновський. Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН УРСР (Ірмологіони) // *Фонди відділу рукописів Центральної Наукової бібліотеки АН УРСР.* Київ 1982, с. 130–154.

1872 р. у монастирі була створена църковно-співоча школа, якою від 1884 р. керував і навчав църковного співу вчитель Іван Приходько.

Л. А. Проценко. *Історія київського некрополя.*

Київ 1995, с. 187

(з покликом на: ЦДІАК, ф. 130, оп. 1, од. зб. 973).

З 1891 по 1898 рік у монастирі проживав і навчався у монастирській школі Іван Васильович Шадурський, син псаломника з містечка Тетієва на Київщині.

НБУВ, Видуб. 565 П., арк. 203 зв.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмології,* с. 194, № 197.

«1897 года месяца октября 2 числа осматривал все старинніи ноты хра-нящиеся в библиотеке Григорий Иванович Стрижаченко, проживаю-щий с 1890 г. певцем, родом мешанин г. Черкасс Киев. губ.»

НБУВ, I, 5575, арк. 82;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмології,* с. 458, № 968.

* Див. також: Я. Ісаєвич. *Українське книговидання,* с. 265.

Києво-Межигірський Преображенський монастир

Ірмолой, створений близько 1649 р., подарований 1649 р. цьому монастиреві: В л[і]то от созданія мира 7157, еже во плоти от рож[денія] Хва 1649 мѣца августа 15 дна: ꙗ, многогрѣшнѣй рабъ бжій іеромонахъ Іосифъ Феодоровичъ дадемъ сію книгу бгогласнѣю на [і]мѣ Ермолой в монастир овщежителнѣй Межигорскій къ храмѣ Преображенія Гдна за отпушеніе грѣховъ такъ монахъ, яко тежъ и родителей монахъ, в то время, когда пановалъ вишою [?] Малою Россію панъ Зиновій Богданъ Хмелницкій, гетманъ войска Запорозкаго, Хрлюбиваго трудящагося о благочестивой восточной церкви; а за пастирства преосвященнаго архиепископа Силвестра Косова, митрополита кievскаго, галицкаго і всеа Россіи, екзархи стго апостолскаго трону Константинопольскаго; а за строителства тоѣ стои обители Межигорской пречеснаго господина отца игумена Варнавы Яеведевича котораго та книга не маетъ бити отдалена от тоей святой обители Межигорской вичными часы. А хто бы еѣ смѣлъ и важился отдалити от той святой обители, теды на таковой нехай вѣдетъ клятва святыхъ отецъ триста и осмнадцать иже в Никей. Амин[ь]. На що и подписуюся рукою моею власною.

НБУВ, Універс. 20 М., арк. 16–32;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 125, № 50.

У середині XVII ст. у Межигірському монастирі був переписаний нотний Ірмолой; серед маргінальних записів у рукописі згадується уставник межигірський Ісайя Минкевич: Рокъ [...] почалъ есми писати тотъ Ермолой в Кийови Мижигірскомъ монастири (арк. 13, переписувач, початок запису обрізаний); іншим почерком: на тотъ часъ уставникъ правителъ сый азъ многогрѣшнѣй Ісаиѣ Минкевич (арк. 14).

У Межигірському монастирі існував власний мелодичний напів межигірський, як про це повідомляють записи біля деяких піснеспівів цього Ірмолая — *С нами Бог, Всенощне бденіє, О Тебѣ радується, Вічная пам'ять.*

НБУВ, Соф. 112/645;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 130–131, № 56.

1737 року 9 березня іеромонах і уставник Межигірського монастиря Павло Маркевич був висланий до Січі.

Вас. Біднов. Січовий архимандрит Володимир Сокальський в народній пам'яті та освітленні історичних джерел // *Записки НТШ*, т. 147. Львів 1927, с. 83.

У другій половині XVIII ст. настоятелем Межигірського монастиря був іеромонах Герасим. 1740 року, завдяки відмінним музичним здібностям і голосу, його забрали з України до Придворної капели в Петербурзі, де він уславився як добрий співак, «генерал бас», уставник і композитор, автор так званого *герасимівського розспіву*, відомий за російськими нотними виданнями також як *невський*, а в гармонізаціях Придворної капе-

ти — як *київський*. У винагороду за свою службу у Капелі отримав сан архимандрита й призначений настоятелем Межигірського монастиря.

Партитура собрания мелких духовных песен.
Санкт-Петербург 1845, с. 19, 20;

Внутренний быт русского государства. Москва 1880, с. 49–59;

Д. Разумовский. *Теория и практика церковного пения.* Москва 1886, с. 36, прим.

1763 року у Межигірському монастирі ієродиякон Феофан переписав нотний Ірмолой: Книга сіа Ірмологій списана в Ставропигіальномъ Києво-межигорскомъ монастирѣ в пономарнѣ ієродіакономъ Феофаномъ 1763 року мѣца январѣ. Пізніше рукопис належав до Києво-Софійського собору.

НБУВ, ф. 30, № 14;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 449, № 940.

Києво-Миколаївський монастир

За реєстром книг бібліотеки монастиря, складеного у XIX ст., тут знаходилися нотні книги (правда, неясно, рукописні чи друковані):

Обиходів нотних 10 (с. 7, № 223);

Ірмолой нотний (с. 7, № 224);

Октоїх нотного пінія (с. 9, № 282);

Обиход нотного пінія. Октоїх нотного пінія (с. 9, № 285).

НБУВ, ф. II, № 2626.

Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир

У монастирі нотні рукописи були, починаючи з XV ст.

Л. Пархоменко. *Кирило Григорович Стеценко.*
Київ 1973, с. 7 (з усної інформації Пилипа Козицького,
як про це повідомила нам Авторка книги).

1771 р. (?) — запис на нотному Ірмолої кінця XVII — початку XVIII ст. про приналежність його до Києво-Михайлівського монастиря (арк. 19–26).

НБУВ, I, 1743;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 254, № 353.

До Києво-Михайлівського монастиря належав Ірмолой кінця XVII — початку XVIII ст.

НБУВ, I, 5584

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 255, № 354.

Ірмолой останньої чверти XVIII ст. належав до лівого кліроса Києво-Михайлівського монастиря.

НБУВ, I, 5586;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 459, № 970.

Києво-Печерська Святоуспенська лавра

Друга половина XI ст. — у монастирі згадується домашник Стефан, учень Феодосія Печерського; пізніше він став ігуменом Печерського монас-

тиря, заснував київський Стефановий монастир на Клові; згодом став єпископом у Володимирі на Волині; † 27 квітня 1094 року.

Літопис руський / за Іпатським списком
перекл. Л. Махновець. Київ 1989, с. 512.

XV ст. — уставником Києво-Печерського монастиря був Касіян, який у 1460 і 1462 рр. створив третю редакцію Києво-Печерського патерика.

М. Грушевський. *Історія України-Руси*, т. 6.
Київ — Львів 1907, с. 348.

1554 рік — в описі церковного майна Києво-Печерського монастиря згадано «Ермолоев шесть, семьй стихираль».

С. Голубев. *Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники*, І. Киев 1883. Прибавления, с. 10.

1593 рік, 24 квітня — в описі майна Києво-Печерського монастиря, складеного при передачі обителі архим. Никифорові Туру, згадано «Jarmołoie (alias Graduały) dwa, trzeci bez not».

АЮЗР, част. 1, т. 1. Київ 1859, с. 384.

30-ті роки XVII ст. — київський митрополит Петро Могила у своїх записках згадує печерського монаха протопсалта Єлисея Ільковського.

АЮЗР, част. 1, т. 7, с. 118.

До Великої церкви (Успенського собору) Києво-Печерського монастиря належав Ермолой останньої третини XVII ст.

НБУВ, І, 5393;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 173, № 153.

Ермолой, переписаний 1682 року, належав церкві Різдва Богородиці Києво-Печерського монастиря.; на титульному аркуші зображені преп. Антоній і Феодосії Печерські.

НБУВ, КПл 36 П.;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 215, № 248.

Ермолой кінця XVII — початку XVIII ст. належав Ближнім печерам монастиря; старі шифри: III 3/26; Рук. Б. [лижніх] п. [ечер] 3.

НБУВ, ф. 30, № 23;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 254, № 352.

XVIII — початок XX ст. — до Києво-Печерської лаври належав один з найдавніших нотолінійних Ермолоїв Супрасльський 1598–1601 років; на арк. 375 зв. є запис: «Ближнеа пещери преподобнаго Антоніа». В Ермолої є припиви киево-руським святим і преподобним Феодосію та Антонію Печерським, Борису і Глібу, кн. Володимиру (арк. 565–567 зв., без нот).

НБУВ, І, 5391;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 100–102, № 5.

Ермолой початку XVIII ст. належав Великій лаврській (Успенській) церкві.

НБУВ, І, 5389;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 294–295, № 474.

1701 рік — ієромонах Києво-Печерського монастиря Ієрофей Липський переписав нотний Ермолой.

Москва, ДБР, Разум. 95;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 298, № 489.

1718–1720 роки — Михаїл Добриловський переписав нотний Ермолой у Києві, правдоподібно, у Печерському монастирі.

Москва, ДІМ, Син. п. 1080;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 310, № 521.

1720 рік — нотного Ермолая переписав ієромонах Сильвестр, уставник Софійського собору, і 31 травня того ж року надав книгу Печерській обителі.

НБУВ, КПл 34 П.;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 310–311, № 522.

Нотний Ермолой 20–30 рр. XVIII ст. належав до Никольського больничного монастиря Києво-Печерської лаври.

НБУВ, І, 5392;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 313, № 530.

Інший нотний Ермолой 20–30 років. XVIII ст. належав до Великої лаврської церкви (Успенського собору).

НБУВ, І, 5394;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 314, № 531.

20-ті роки XVIII ст. — у друкарні Києво-Печерської лаври надрукований і частково переписаний нотний Ермолой.

Записи: «№ 14-й Великой церкви леваго крилоса 1828-го года» (на форзаці); «Верхняя ризница Вел. Лаврской церкви» (на форзаці).

НБУВ, І, 5389;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 317, № 541.

20-ті роки XVIII ст. — у друкарні Києво-Печерської лаври надрукований і частково переписаний нотний Ермолой. Належав до верхньої ризниці Великої Лаврської церкви.

Київ, Музей книги, Сд 408;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 318, № 542.

1722 рік — згаданий уставник Києво-Печерського монастиря Венедикт.

Е. Барсов. *Описание актов архива Маркевича,*

относящихся к истории южно-русских монастырей ЧОИДР.

Москва 1884, с. 2, № 5.

1728 рік — у друкарні Києво-Печерської лаври надрукований і частково переписаний нотний Ермолой: Ермологион сирѣч Пѣснослов, твореніє преподобнаго отца нашего Иоанна Дамаскина и прочих Богодѣхновенных отецъ, имѣет в собѣ ирмосы всего года, седмицны и праздники Господских и Богородичных и нарочитыхъ святыхъ с подобными, Всенощными напѣвами и полѣбеем. Во святой и великой чудотворной Киевопечерской лавре до храма Успения Богоматере церкви соборной Печерской року 1728 (титульний арк.). Зберігався в Успенському соборі Києво-Печерської лаври.; сьогодні місце його знаходження не відоме.

Д. Разумовский. *Церковное пение в России.*

Москва 1867, с. 104;

Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ермолой*, с. 371, № 704.

1748 рік — нотний Ермолой, що належав Полтавському єпархіяльному древлехранилищу, послушник Києво-Печерського монастиря Григорій

Свистун передав до свято-Покровської церкви; сьогодні місце знаходження рукопису не відоме.

В. Трипольский. *Полтавское епархиальное древлехранилище*. Полтава 1909, с. 40–41, № 147;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 399, № 785.

Бл. 1769–1770 років — ймовірно, у Києво-Печерському монастирі переписано нотний Ірмолої; пізніше належав катедральній капелі цього ж монастиря та Никольському больничному монастирю Лаври.

НБУВ, КПл 40 П.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 453, № 951.

Нотний Ірмолої 80-х років XVIII ст. належав дальнім печерам Лаври; старі шифри: 71 (81 ?) б.х Д.п. III-8; Д XVIII-8, XI 6/6.

НБВУ, ф. 30, № 20;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 464, № 985.

Нотний Ірмолої кінця XVIII належав ближнім печерам Антонія Печерського Лаври.

НБУВ, I, 5390;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 468–469, № 1001.

Нотний Ірмолої кінця XVIII — початку XIX ст. належав Успенському собору Лаври.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 2186;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 477, № 1041.

XIX ст. — Феодосіївській церкві Києво-Печерського монастиря належав Гайсинський ірмолої другої чверті XVII ст. У цьому рукописі є вказівка на київський напів — найдавніша згадка про цей напів у нотолінійних Ірмолоях.

НБУВ, ДА 91 Л.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 108–109, № 19.

1801–1810 роки — священник с. Орлівця Трофим Козачковський переписав нотний Ірмолої на замовлення ієромонаха Іринарха Плигача, постриженця Виноградського монастиря (дочірнього Лаври) при архимандриті Серапіоні та ігумені Варсонофіїві.

НБУВ, ф. 177, № 69;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 484, № 1067.

1811 рік — у Києво-Печерській лаврі нотного Ірмолоя переписав послушник монастиря Петро Робищук.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 2186;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 484, № 1069.

1815 рік — ієромонах Мартирій надав Ірмолої другої половини XVIII ст. до церкви Різдва Пресв. Богородиці у дальніх печерах Лаври; старі шифри: «Д[альних] пещер XVIII. 81»; VII.5. 58/Д.п. XVIII-81.

НБВУ, ф. 30, № 17;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 419, № 853.

1820 рік — у Києво-Печерській лаврі нотного Ірмолоя переписав ієродиякон Сава і передав його до Успенського собору.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 2082;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 485–486.

1824 рік — у Києво-Печерській лаврі нотного Ірмолоя переписав ієродиякон Сава і передав його до Києво-Флорівського монастиря; сьогодні місце знаходження рукопису невідоме.

Н. Петров. *Описание рукописных собраний,*

находящихся в г. Киеве, вип. 2, 1897, с. 254, № 573;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 486, № 1076.

1838 рік — дяк Яків Стефанів з села Кирилівки подарував нотний Ірмолої останньої чверті XVIII ст. до ближніх печер Києво-Печерської лаври.

НБУВ, I, 5395;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 458, № 967.

1847 рік — ієродиякон Сава записав до Києво-Печерського монастиря нотний Ірмолої 1758 року, переписаний у московському Симоновському синодальному монастирі; сьогодні його місце знаходження не відоме.

Н. Петров. *Описание рукописных собраний,*

находящихся в г. Киеве, вип. 2, 1897, с. 16, № 37;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 439, № 914.

1852 рік — у Києво-Печерській лаврі нотний Ірмолої переписав послушник Януарій Салуха.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 2082;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 488, № 1083.

1854 р. — у Києво-Печерській лаврі нотний Ірмолої переписав ієродиякон Онисим, пізніше книга належала до лівого кліроса Успенського собору Лаври.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 879;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 488, № 1084.

1854 р. — у Києво-Печерській лаврі нотний Ірмолої переписав ієродиякон Онисим, пізніше книга належала до правого кліроса Успенського собору Лаври.

Києво-Печерський іст.-культ. заповідник, КН 2874;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 488, № 1085.

1865–1873 роки — у Києво-Печерській лаврі нотного Ірмолоя італійською круглою нотою у двох примірниках переписав Євфимій Жарков; пізніше за цим Ірмолоєм 4-голосі переклади робили ієромонахи — регент Видубицького монастиря Авдій, Віктор, Герман, Олександр Фатеев, Яків Калішевський, регент київського митрополичого хору Іларіон Ткаченко (ієромонах Іадор). Сьогодні місце знаходження рукописів не відоме.

Іадор (Илларион Ткаченко).

История Киево-Печерского лаврского роспева //

Русская музыкальная газета (1907/3) 99–102.

Києво-Флорівський Вознесенський жіночий монастир

1824 рік — нотний Ірмолой, переписаний у Києво-Печерській лаврі ієродияконом Савою, переданий ним же Києво-Флорівському монастиреві; сьогодні місце знаходження рукопису не відоме.

Н. Петров. *Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве*, вип. 2. Киев 1897, с. 254, № 573;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 486, № 1076.

Київський Пустинно-Миколаївський монастир

1756 рік — нотний Ірмолой, переписаний 1756 року ієромонахом Артемієм Компайським у Троїце-Сергієвій лаврі, переданий ним же того ж року Пустинно-Миколаївському монастиреві у Києві.

НБУВ, I, 5552;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 436, № 907.

XIX ст. — нотний Ірмолой, переписаний 1718 року Василієм Глухим у Києві при Десятинній церкві, належав до Пустинно-Миколаївського монастиря у Києві.

НБУВ, I, 5565;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 308–309, № 516.

Кобринський Спасівський монастир

(Брестська обл., Білорусь)

XVII ст. — «ірмолоїста» Олексій Судакович вступив до василіянського чину в Битені, пізніше перебував у Кобринському монастирі; помер 1673 року.

Борис І. Балик. «Катафальк чернечий», с. 306.

1682 рік — у Кобринському монастирі нотний Ірмолой переписав ієрей і казнодія Павло Дубовський.

Вінніпег, Колегія Св. Андрія, зб. Огієнка 4;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 217, № 251.

Козелецький Святогеоргіївський монастир

(Чернігівська обл.)

XIX ст. — до Козелецького монастиря належав нотний Ірмолой першої половини XIX ст.

НБУВ, I, 1662;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 480, № 1054.

Крехівський Святомиколаївський василіянський монастир

(Львівська обл.)

Нотний Ірмолой, переписаний 1695 року Григорієм Залеським у Золочові, пізніше належав до Крехівського монастиря.

ЛНБ, МВ 417;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 243–244, № 317.

Нотний Ірмолой, частину якого наприкінці XVII або на початку XVIII ст. переписав Тимофей Коцовський, пізніше належав до Крехівського монастиря.

ЛНБ, МВ 1296;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 227, № 273.

Кронський монастир св. Трійці

(Литва)

До монастиря належав Ірмолой кін. XVII ст.

Остріг, Іст.-культ. заповідник, Кн 21547;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 232, № 288.

Курязький Преображенський монастир

(біля Харкова)

Кінець XVII — початок XVIII ст. — у монастирі на замовлення архимандрита Онуфрія переписано нотний Ірмолой, музично-теоретичні доповнення до якого у віршованих формах писані тим же Онуфрієм. Запис архим. Онуфрія: *Сина книга Ірмолой монастиря Харківського Преображенського, иже над Куряжею зостаєть, который Ірмолой всечестный отець Онуфрый архимандрит того ж монастиря Харківского своим коштом власным сооружив и для слышного свидетельства о сем дѣлѣ своею рукою оную и подписал (арк. 5–11).*

БРАН, Поточні надх. 717;
Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 265–266, № 383.

1704 року у бібліотеці Курязького монастиря відзначений львівський нотний першодрук — Ірмолой 1700 року.

Д. Разумовский. *Церковное пение в России*, вып. 1–3. Москва 1867–1869, с. 192.

З 1801 року протягом чотирьох літ послушником Курязького монастиря був Григорій Квітка-Основ'яненко. У його келії був клавесин, на якому він виконував духовні концерти.

М. Возняк. *Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість*. Київ 1946, с. 8–10.

Кутеїнський Богоявленський монастир (Білорусь)

До монастиря належав нотний Ірмолой одразу ж після його створення у 20–30 роках XVII ст. і до середини XVII ст., коли був взятий патріархом Никоном до Москви.

ДІМ, Син. п. 1381;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 103, № 18.

1651 рік — мабуть, у Кутеїнському монастирі був переписаний нотний Ірмолой.

Мінськ, ДМБ, інв. № 4574;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 151–152, № 102.

У Кутеїнському монастирі виник місцевий напів «кутеїнський», як це фіксують нотні Ірмолої XVII–XVIII ст.

ДІМ, Син. п. 890 і 172;
БРАН, Осн. 32.13.28;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 186–187, № 185;
с. 190, № 191; с. 431, № 892.

Кутеїнський Успенський жіночий монастир (Білорусь)

1648 року у монастирі при ігумені Меланії Ярчаківній був переписаний нотний Ірмолой.

Историко-статистическое описание Смоленской епархии.
Санкт-Петербург 1864, с. 229;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 125, № 49.

Лаврівський Святоонофріївський монастир (Львівська обл.)

Друга половина XVI ст. — український кулізманий Ірмолой («Книга глаголемая Ірмолой, твореніє преподобного отца нашего Іоана Дамаскина»), що тепер зберігається у Варшаві у Бібліотеці Народовій, а раніше знаходився у бібліотеці Перемишльської капітули, а ще раніше — до Лаврівського монастиря: «Applicat Bibliotheca Lauroviensis O.S.V.M.».

Варшава, Бібліотека Народова, Акс. 2954;
М. Antonowycz. *Ukrainische geistliche Musik*. München 1990,
с. 42–43, 339–342.

1677 року у Лаврівському монастирі нотний Ірмолой переписав ієродиякон Йосиф Крейницький.

РНБ, Тит. 1902;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 211–212, № 241.

Збереглося декілька нотолінійних Ірмолоїв, що належали до бібліотеки Лаврівського монастиря: Ірмолой 1673 року, переписаний ієромонахом

і дидаскалом Йосифом Крейницьким у Заславлі, пізніше знаходився у Лаврівському монастирі; останньої чверти XVII ст., бібліотечний запис: «245. Bibliotheca monasterij Lauvroviensis O.S.V.M.»; Ірмолой останньої чверті XVII ст., який 1913 р. надійшов з Лаврова до НМЛ.

НМЛ, Q 361; ЛНБ, НД 157; НМЛ, F 604;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 189–190, № 190; с. 196–197, № 204; с. 198–199, № 209.

Лубенський Мгарський Преображенський монастир (Полтавська обл.)

Нотний Ірмолой середини XVIII ст. належав до Лубенського монастиря.

РНБ, Кап. F.6;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 416, № 840.

Нотний Ірмолой, переписаний у 1758–1759 рр. вікарієм Васиєм Павловим у с. Кибинцях, пізніше належав лівому крилосу Лубенського монастиря.

РИИИ, ф. 2, оп. 1, № 842;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*,
с. 439, № 915.

Луцький братський Хресто-Воздвиженський монастир (Волинська обл.)

1627 року чернець братського монастиря Єлисей Ільковський був керівником і вчителем співу луцької братської школи.

Я. Ісаевич. *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.* Київ 1966, с. 140;
І. Мицько. *Єлисей Ільковський // Лавра 4 (Львів 1999)*, с. 53–54.

Луцький Спаський Красносельський монастир

1429 рік — за описом Луцького Красносельського Спаського монастиря (запис на Луцькому пергаментному Євангелії XIV ст.) серед богослужбових книг відзначений «Осмогласникъ весь» можливо, нотований.

ДБР, Муз. 112, арк. 42 і 43;
Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 1.
Санкт-Петербург 1846, с. 47, № 34.

Львівський Святоонофріївський монастир

Під 1615 роком згадується дяк цього монастиря Лукаш Іванович, який продав рукописне Євангеліє Ніколі Тонковичу (Томковичу?), синові Стефана.

Іван Франко. *Зібр. тв. у 50-ти томах*, т. 31, с. 19.

Манявський Хресто-Воздвиженський скит (Івано-Франківська обл.)

Можливо, нотний Ірмолой третьої чверти XVII ст. походить з Манявського скиту.

ЛНБ, НД 65;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*,
с. 143, № 85.

1675–1676 роки — у Манявському скиті був переписаний нотний Ірмолой.
Бухарест, BCS, Ms slav. 10846;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*,
с. 209–210, № 239.

1680 рік — запис у Пом'янику монастиря про смерть у Манявському скиті диякона і знавця церковного співу Феофилакта: «5 марта [1680 року] преставися раб Бжій брат наш ієродіакон Ѳеофилакт уставник, благоіскушен же в пѣніих бысть зѣло паче же болгарскаго нашего скитскаго».
А. Яцимирский. *Славянские рукописи румынских библиотек*.
Санкт-Петербург 1905, с. 216.

1684 року послушник Варнава переписав у Манявському скиті нотний Ірмолой.

Бухарест, BCS, Ms slav. 10845;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*,
с. 209–210, № 252.

1731–1733 роки — у Манявському скиті було переписано нотний Ірмолой.
Бухарест, VAR, Ms slav. 525;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*,
с. 377–378, № 720.

У нотному Ірмолойі кін. XVIII ст. є запис «З Скиту» — мабуть, мова йде про Манявський скит.

ЛНБ, Петр. 209;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*,
с. 470, № 1006.

Милецький Святомиколаївський монастир (Волинська обл.)

Нотолінійний Ірмолой 2 чверті XVII ст. належав до Милецького монастиря, старі шифри, № 63 і 64.

РНБ, Кап. F.I;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 116, № 33.

Михайлівська Предтеченська пустинь (колишньої Харківської єпархії)

1785 року тут переписаний нотний Ірмолой.

Дніпропетровськ, ІМ, арх. 1370;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 467, № 995.

Михайловецький монастир редемптористів (Словаччина)

Нотний Ірмолой 1778–1779 рр., переписаний у с. Прикра Іваном Югасевичем, у першій половині XX ст., зберігався у монастирі редемптористів у м. Михайлівцях; сьогодні там цього рукопису немає.

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 463, № 982.

Мінський василіянський монастир (Білорусь)

Друга чверть XVII ст. — у Мінському монастирі розпочав переписувати нотний Ірмолой ієромонах Тарасій, інші частини були переписані ним же у василіянських монастирях Вільна і Жирович:

Паки и паки. Господи благослови. Честь и хвала (?) господу богу и пречистой светой девици Марии и всем светлым. Столп сии написан бысть мною недостойным иєромонахом Тарасием закону иже во светых отца нашего Василиа Великого. Подписал рукою власною, мр. В Мленску почал, а в Вилни и в Жыровичах докончыл (проста літорія з помилками, арх. 153 зв.), там само іншим почерком: *Иѣта господна [1]643 мєсаца августа 23 дна в средѣ отдєние празник Успенна предвѣчыга владичицы нашеа богородицы и быст да дѣви Мариа.*

ДБР, ОИДР 248;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 114–115, № 30.

50-ті роки XVII ст. — у Мінському монастирі деякий час перебував славетний композитор і регент Єлисей Ільковський.

[Й. Скрутень]. Життєписи Василіян // *Записки ЧСВВ* 2 (1927/3–4) 400;
І. Мицько. Єлисей Ільковський // *Лавра* 4 (Львів 1999) 53–54;
О. Цалай-Якименко. *Київська школа музики XVII століття*. Київ — Львів — Полтава 2002, с. 46–47.

Мошногорський Вознесенський монастир (Черкаська обл.)

1770 року послушник Мошногорського монастиря ієромонах Євстратій Савинський, син Микити, передав нотного Ірмолая до переяславської катедральної церкви Воскресіння.

РНБ, Кап. F.7;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 446, № 932.

1787 року у Мошногорському монастирі нотний Ірмолой переписав ієромонах Садофт.

НБУВ, І, 7466;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 467–468, № 998.

Мукачівський Святомиколаївський монастир
(Закарпатська обл.)

1671 року у школі при монастирі, що була відкрита 1655 року, навчалось 8 півчих і 20 учнів.

Б. Митюров. *Развитие педагогической мысли на Украине в XVI–XVII веках*. Київ 1968, с. 37.

Ніжинський Благовіщенський монастир
(Чернігівська обл.)

1671 року, здається, у цьому монастирі нотний Ірмолой переписав чорний священик Філарет Кирилов.

ДА, 223 Р.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 187–188, № 186.

Новгород-Сіверський Спаський монастир
(Чернігівська обл.)

Нотолінійний Ірмолой 1728 р., належав Новгород-Сіверському монастирю.

ІМ, АЛ 392;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 371, № 703.

Пересопницький монастир Різдва Богородиці
(Рівненська обл.)

1600 року 25 жовтня колишній ігумен Пересопницького монастиря Симеон Косовський склав інвентар при передачі монастиря своєму наступнику Макарію Созанському. Серед значної кількості рукописних і друкованих книг, переважно богослужбових, відзначено два дзвони на дзвіниці та залізне клепало, «Ермолое два: еденъ новъый зе двѣма столпами, другъый старъый еден столпъ» (не ясно, чи нотовані).

АЮЗР, част. 1, т. 6. Санкт-Петербург 1897, с. 294, 296.

Підгорецький Пліснеський Святоонофріївський монастир
(Львівська обл.)

До Підгорецького монастиря за часу ігумена Парфенія Ломиковського належав Ірмолой другої чверти XVII ст.

ЛНБ, МВ 44;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 135, № 63.

Полтавський Хрестовоздвиженський монастир

У середині XVIII ст. у Полтавському монастирі ієромонах Герман та ієродиякон Спиридон переписали нотний Ірмолой.

НБУВ, І, 3860;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 404, № 800.

Поставський василіянський монастир
(Білорусь)

1785 року Поставський монастир придбав нотний Ірмолой, переписаний 1770 року.

НБУВ, ДА 107 Л.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 454, № 954.

Почаївський Святоуспенський монастир
(Тернопільська обл.)

1700 року міщанин з передмістя Львова Михайло Михоцький зі своєю дружиною Мартою подарували до Почаївського монастиря нотний Ірмолой, переписаний у Львові 1699 року.

Харків, ДНБ, 819148;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 250, № 333.

До бібліотеки Почаївського монастиря належав нотний Ірмолой, переписаний у 1674–1675 роках у с. Соколівці, який напередодні Першої світової війни у складі збірки цього монастиря надійшов до Київської Духовної академії.

НБУВ, ДА Поч. 27 Б.;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолой*, с. 192, № 194.

1750 рік — у друкарні Почаївського монастиря передруковано з супрасльського нотного першодруку тропар *Обяття отча* у складі книжечки *Послідованіє постригу*.

Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Каталог стародруків, виданих на Україні*, т. 2, част. 1. Львів 1984, № 1704;

Ю. Ясиновський. *Українські нотні видання XVIII ст.*, с. 23–29.

1766 рік — у друкарні цього монастиря з'явилися перші почаївські видання нотних Ірмолой та Осмогласника.

Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Каталог стародруків, виданих на Україні*, т. 2, част. 2. Львів 1984, № 2410;

Ю. Ясиновський. *Українські нотні видання XVIII ст.*, с. 23–29.

Бл. 1773 року — у друкарні Почаївського монастиря вперше надруковано збірку духовних пісень — *Пісні до Почаївської Богородиці*.

Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Каталог стародруків, виданих на Україні*, т. 2, част. 2. Львів 1984, № 2243;

Ю. Ясиновський. *Українські нотні видання XVIII ст.*, с. 23–29;

Пісні до Почаївської Богородиці: Перевидання друку 1773 року / транскрипція, коментарі і дослідження Юрій Медведик. Львів 2000.

1775 рік — друге видання нотного Ірмолой у Почаєві.

Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Каталог стародруків, виданих на Україні*, т. 2, част. 2. Львів 1984, № 2766;

Ю. Ясиновський. *Українські нотні видання XVIII ст.*, с. 23–29.

Сумський Предтеченський монастир

1672 рік — у цьому монастирі було створено нотний Ірмолой, який на початку XX ст. зберігався у Харківському історичному музеї, а сьогодні місце його знаходження не відоме.

П. Жолтовський. *Українська рукописна книга та її оздоблення*. Київ 1926, с. 5, іл. 3;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 189, № 189.

Супрасльський Благівіщенський монастир

(тепер містечко Супрасль у Польщі)

1593 рік — уставник цього монастиря Ісайя згадується у записі на прикінцевому аркуші рукопису XVI ст. Житіє св. Варлаама і Йосафа: Рокъ 1593 мѣца февралѣ 24 дня Иванъ Проскурѣ писалъ тѣю книгу въ монастырѣ Сѣпрасльскомъ отцю Исанию уставнику и священноиннокѣ того же монастыря.

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской публичной библиотеки церковно-славянских и русских*. Вильна 1882, с. 98, № 75.

1598 рік — дяк Михайло з Києва згаданий у Супрасльському монастирі у запису на нижній оправі рукописної книги XVI ст. Св. Григорія Бого- слова 16 слов: «року 1598 служилъ ту въ Супрасли дякъ Михайло с Києва, аминь».

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской публичной библиотеки*, с. 70, № 56.

1598–1601 роки — нотного Ірмолая у монастирі переписав Богдан Онисимович з Пінська: Ірмолой, твореніє преподобнаго отца нашего Іоана Дамаскина. Нанотован в святой обители монастырѣ Сѣпрасльском, столп ірмосов написан рѣкодѣлієм Богдана Онисимович[а], спевака родом с Пинска. В лѣто от созданія міра 7109. А от въплоченія Христова 1601 (титульний арк.).

НБУВ, I, 5391;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 100–102, № 5.

XVII ст. — співак Климентій Сарафинович згаданий у Супрасльському монастирі в записі XVII ст. на Мінеї четый: «многогрѣшный рабъ Божій Климентій Сарафинович спевакъ Супрасльскій».

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки*, с. 115, № 80.

1638–1639 роки — нотний Ірмолой переписав Феодор Семионович з Березан на Підгір'ї.

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки*, с. 268–271, № 115;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 123–124, № 46.

1662 рік — у Супрасльському монастирі чернець Феофіл переписав нотний Ірмолой, який зберігався тут до середини XIX ст., пізніше потра-

пив до Віленської Публічної бібліотеки; сьогодні місце знаходження рукопису не відоме.

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки*, с. 262–268, № 115;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 171, № 147.

Можливо, із Супрасльського монастиря походить уривок з Ірмолаю середини XVII ст. колекції М. Бобровського.

БРАН, Осн. 1.3.31;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 138, № 71.

1674–1676 роки — у Супрасльському монастирі нотний Ірмолой переписав вікарій Антоній Кищиць. Сьогодні його місце знаходження не відоме.

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, т. 9. Вильно 1870, с. 254;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 209, № 238.

1697 рік — у Супрасльському монастирі у книжечці *Послідованіє постригу* надруковано одну сторінку нотного тексту — тропар на постриг монахів *Обятія отча*, що є першим зразком кириличного нотного друку.

А. Кримський. Рум'янцівський музей у Москві // *Житє і слово* 1 (1894/3) 412;

Ю. Лабунцев. Некоторые вопросы кирилловского нотопечатания в Супрасле // *Федоровские чтения*: 1978.

Москва 1981, с. 174–175.

Нотний Ірмолой другої чверті XVII ст. у XIX ст. належав до Супрасльського монастиря.

Вільнюс, БАН Литви, F-19-131;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 117, № 35.

Нотний Ірмолой, переписаний 1717 року, у XIX ст. належав до Супрасльського монастиря.

Вільнюс, БАН Литви, F-19-130;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 308, № 515.

Ірмолой першої половини XIX ст. належав до Супрасльського монастиря, пізніше переданий до Вільнюса; сьогодні його місце знаходження не відоме.

Ф. Добрянский. *Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки*, с. 227, № 132;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 480, № 1052.

Тригорський Преображенський монастир (Житомирська обл.)

Кінець XIX ст. — настоятель Тригорського Преображенського монастиря Валентин подарував нотний Ірмолой другої чверті XVIII ст. Волинському єпархіяльному дравлехранилищу.

Харків, ДНБ, 819536;

Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолої*, с. 358, № 664.

Угнівський монастир
(Львівська обл.)

1683 рік — нотний Ірмолой придбано в ігумена Угнівського монастиря Іполіта.

Варшава, Б-ка Народова, Акс. 2472;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 188–189, № 188.

Унівський Святоуспенський монастир
(Львівська обл.)

1648 рік — вийшла друком перша друкована книга Унівського монастиря Псалтир, на титульному аркуші якої відзначена мета створення тут друкарні «книготворной і піснопроізводной».

Я. Ісаєвич. *Українське книговидання: Витоки, розвиток, проблеми*. Львів 2002, с. 218–219.

1650 рік — правдоподібно, в Унівському монастирі ієромонах Феофілакт переписаний нотний Ірмолой.

НМЛ, F 58;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 129, № 53.

90-ті роки XVII ст. — в Унівському монастирі виконані підготовчі роботи і видрукувані пробні сторінки первістка нотного друку Ірмолая 1700 р.

М. Видашенко. Йосиф Городецький — засновник східнослов'янського нотодрукування // *Книгознавство та бібліографія*. Київ 1983, с. 146–150 (передрук: *Καλοφωνία 1* (Львів 2002) 252–255);
І. Мицько. *Святоуспенська лавра в Уневі*. Львів 1998, с. 75–76.

Холмський монастир
(тепер Польща)

1583 рік — згадуються монастирська школа у Холмі та її бакалавр уставник Івашко Кузьмич.

Акты Виленской Археографической комиссии, т. 19, № 380;
К. Харлампович. *Западно-русские православные школы*. Казань 1898, с. 200.

Чернігівський Ілинський монастир

1667 рік — Гаврило Аранесович, полочанець, який раніше прийняв постриг у цьому монастирі, був висвячений на диякона архієпископом Лазарем Барановичем. Пізніше, 1673 року, переписав нотний Ірмолой у Сава-Сторожевському монастирі під Москвою.

ДІМ, Син. п. 172;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 190, № 191.

Четвертинський монастир
(Волинська обл.)

1619 рік — ієродиякон Четвертинського монастиря Ісайя переписував книги.

ДІМ, Шук. 772.

Щеплотський Успенський монастир
(Львівська обл.)

1712 рік — нотний Ірмолой кінця XVII — початку XVIII ст. належав ігуменові Щеплотського монастиря.

ЛНБ, МВ 36;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 257, № 360.

Ясеницький Воздвиженський монастир
(Львівська обл.)

Ірмолой другої чверти XVIII ст. належав василіянському Ясеницькому монастиреві.

ЛНБ, БА 208;
Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські Ірмолойі*, с. 342, № 612.